

A római zarándoklatok és a szentévek

TÜSKÉS GÁBOR

Született 1955-ben Pécsen. Irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, az irodalomtudomány doktora. Fő kutatási területe a 17-18. század irodalom- és művelődéstörténete. Több monográfiája, tanulmánykötete és forráskiadása jelent meg a barokk egyházi irodalom, vallásosság és ikonográfia témakörében.

A zarándoklat kezdetei

A római zarándoklatok történetének nemzetközi kutatása az utóbbi két évtizedben erőteljesen fellendült, s napjainkban kezd felzárkózni a másik két nagy középkori zarándokhelyről, Jeruzsálemről és Composteláról végzett kiterjedt vizsgálatok mellé. A számos különféle, rendkívül szétszórt és gyakran nehezen hozzáférhető forrástípus öt nagy csoportba sorolható, amelyek egyben jelzik a megközelítés lehetőségeit: 1. a vatikáni és más római levéltárak város-, egyház- és gazdaságtörténeti forrásainak zarándoklatokra vonatkozó része; 2. a Rómán kívüli európai archívumok római zarándoklatokkal kapcsolatos adatai; 3. különféle elbeszélő források, így például szentéletrajzok, a zarándokok útleírásai, naplói; 4. a szentévek komplex történeti, teológiai és ceremoniális irodalma; 5. a zarándoklatok, zarándokutak és a római kultuszhelyek képzőművészeti, tárgyi, irodalmi és zenei forrásai. Az összetett jelenségegyüttes hitelen története és művelődéstörténeti szerepe csak mindezeknek a forrástípusoknak az együttes figyelembevételével, módszeres feldolgozásával lesz megismerhető.

Aligha vonható kétségbe, hogy a korai középkor évszázadaiiban Róma számított a nyugati kereszténység legjelentősebb zarándokhelyének. A 9. századig nyugaton ez volt az egyetlen város, ahol apostolok sírját őrizték, ezt követően azonban Jeruzsálem és Compostela némileg háttérbe szorította vezető szerepét a távolsági zarándoklatokban. A római zarándoklatok kezdetei a keresztényüldözések utáni időkre nyúlnak vissza. A külső feltételeket I. Damasus pápa (366-384) teremtette meg, aki helyreállította és berendezte az elpusztult katakombákat, dicsőítő verseket írt a vértanúk emlékére, és kőtáblákra vésette azokat. A pápa által egybehívott Római zsinat 382-ben a Krisztus által Péterre ruházott hatalommal igazolta Róma vezető szerepét. Ezzel a Péter apostol sírját felkereső zarándoklatok idővel Péter helytartójának közvetett elismerését is kifejezték, és egyházpolitikai jelentést kaptak. Másfelől a zarándoklatok egyházi támogatása és a zarándokhelyek gondozása Róma püspökének politikai programjává, s adott esetben a hatalomgyakorlás eszközévé is vált.

A katakombákban őrzött ereklyék körül kialakult kultuszra Szent Jeromos (348-420), Damasus pápa egykori titkára így emlé-

kezett vissza: „Midőn gyermekként Rómában magasabb tanulmányaimat végeztem, vasárnaponként társaimmal felkerestük az apostolok és vértanúk földbe ástott sírjait. A belépőt mindkét oldalon a halottak fogadják, és mindenütt olyan sötét van, hogy csaknem hinni kezdtünk a jövendölés beteljesülésében: »élve szállunk le a mélységekbe«. A félelmetes sötétséget csak ritkán szelídíti fénysugár, amely mintha nem is aknákon, hanem csupán keskeny réseken át jutna be.” A zarándoklatok 4. századi meglétét tanúsítja Prudentius (348 – ca. 405) is. Egyik himnuszában a katakombák rendszeres felkeresése mellett jelzi a szokást, melynek során a vértanúk halála napját a mennyben való újjászületésük emléknapiaként kezdték ünnepelni.

A legjelentősebb ereklyék számára a 4. századtól pompás székesegyházak épültek: a Vatikánban a Szent Péter-, az ostiai úton a Szent Pál-, a via Appián a két apostol maradványait sokáig őrző bazilika, a via Tiburtinán a Szent Lőrinc- és a via Nomentanán a Szent Ágnes-bazilika. A városon kívül épült templomokat csakhamar követte a Megváltó tiszteletének szentelt a Lateránban és a Santa Maria Maggiore az Esquilinuson. Konstantin császár a bazilikák építésének támogatása mellett a Szentföldről Rómába szállítottatott több, Jézus életével kapcsolatos ereklyét, például az ún. szent lépcsőt. A nevezetesebb ereklyéket a katakombákból a gót (537) és longobárd (755) pusztításokat követően fokozatosan az új székesegyházakban helyezték el, s Symmachus pápa (498–514) idejétől kezdve szokássá vált az ereklyék ajándékozása. A 6. században az ereklyék mellett megjelentek az első kultuszképek, így mindenekelőtt a Sancta Sanctorum és a Salus Populi Romani ikon.

Az egyházi és világi előkelők római zarándoklatát az is motíválta, hogy ereklyéket szerezzenek, illetőleg ott fejezzék be életüket, és kijelöljék jövendő sírjukat az apostolok fedelme közelében. A 7. századtól számtalan, később szentként tisztelt misszionárius, szerzetes, egyházi és világi személy érkezett zarándokként Rómába. Nem egy közülük több alkalommal kereste fel a várost. A 12. század második felétől megszorodtak az olyan magán-személyek látogatásai, akik valamely szerzetesrendbe való belépés nélkül választották a magányos életet, s ehhez pápai engedélyért folyamodtak. Ösztönözte a zarándoklatokat az is, hogy a sorozatos kolostoralapítások révén az 1244-ben muzulmán kézre került Jeruzsálem mellett Róma vált a keresztény szerzetesség második központjává.

A zarándoklatok kialakulásához hozzájárult Péter apostol tiszteletének egyházi terjesztése, továbbá Péter és Pál június 29-i ünnepének fényes megülvése. Kíséretükkel együtt ekkor látogattak Rómába Itália, majd a 11. századtól az egész nyugati kereszténység püspökei, hogy teljesítsék a *visitatio liminum apostolorum* kötelezettségét. Rómának mint második Jeruzsálemnek, mint az égi Jeruzsálem képének felfogása ugyancsak ösztönzően hatott a

**Róma, a második
Jeruzsálem**

zarándoklatokra. Ehhez járult a *gens sancta* és a *populus electus* ószövetségi elképzelésének átvétele, melynek nyomán Róma a nemzetek és fajok keveredése révén az „új Isten népét” képviselte, s a Római Birodalom fővárosa és egyházigazgatási központja Jeruzsálemmel szemben, a keresztény értelmezés szerint újra *urbs orbis* lett. Az egyházi állam létrehozását (754) követően a zarándoklatok növekvő szerepet játszottak a pápai hatalom megszilárdításában, mivel egyrészt a helyi politikában igazolták a pápai előjogokat, másrészt a belőlük származó gazdasági előnyök megakadályozták a római városvezetés elszakadását a pápai befolyástól.

A szentévek bevezetése

VIII. Bonifác 1300-ban bevezette a szentévek meghirdetésének gyakorlatát, és ez új lendületet adott a zarándoklatoknak. Az 1300. évi szentév meghirdetésére a spirituális, lelkipásztori igények és célkitűzések, a millenniumi várakozások mellett a kor egyházpolitikai és hatalmi viszonyai is hatottak. A kezdetben száz évre tervezett időközt VI. Kelemen 1343-ban ötven, VI. Orbán 1389-ben harminchárom, majd II. Pál 1470-ben huszonöt évre csökkentette. Az 1350-es szentévről Matteo Villani firenzei krónikás feljegyezte, hogy a zarándokok között lévő németek és magyarok tömegei szálláshiány miatt kénytelenek voltak a téli éjszakákat szabad ég alatt tölteni. A szentévek alkalmából a pápák a 15. századtól emlékérmeket készítettek. V. Sixtus idejében, 1585-től szokássá vált, hogy trónralépésük alkalmából is jubileumi bűcsút engedélyeztek, többnyire harminc napos időtartamra.

**A szentév ószövetségi
alapja**

A római zarándoklatok fő motívumává a szentévek bevezetésével a bűnbocsánat elnyerése, a bűcsú lépett elő. A bűcsú elnyerésének feltétele volt a négy római főtemplom, a Szent Péter-, a Szent Pál- (1300-tól), a lateráni Szent János- (1350-től) és (1373-tól) a Santa Maria Maggiore-bazilika felkeresése. A négy patriarchális bazilikához idővel hozzákapcsolódott a Santa Croce in Gerusalemme, a San Sebastiano és a San Lorenzo, s a 14. századtól szokássá vált a hét római főtemplom egyetlen napon történő felkeresése.

A stációs templomok

A szerzetesi közösségek által gondozott hét főtemplom a többi római templomnál jóval gyakrabban vált ún. stációs templommá, azaz a hívek és a pápa körmenettel egybekötött, ünnepi mise keretében történő találkozásának színhelyévé, ami tovább növelte jelentőségüket a zarándokok szemében. Id. Hans Holbein, Hans Burgkmair és egy L. F. monogrammal jelzett ismeretlen festő a hét római főtemplomot 1499-1504 között táblakép sorozatban örökítette meg az augsburgi domonkos apácák Szent Katalin-kolostora számára. A sorozat föltehetően abból az alkalomból készült, hogy az apácák 1487-ben a hét római főtemplom felkeresésével megegyező értékű bűcsúkiváltságot kaptak VIII. Ince pápától. A Santa Croce in Gerusalemme-bazilikát ábrázoló táblán közepén a templom előtt népes zarándokcsoport, kétoldalt Szent Orsolya legendájának egy-egy jelenete látható. Ez utóbbi motívum sem véletlen, mivel a legenda irodalmi és képzőművészeti feldolgozása-

**A főtemplomok
képzőművészeti
ábrázolása**

inak a 15. századtól hangsúlyos eleme volt az angol királylány és kíséretének római zarándoklata, melynek során Orsolya Rómába érkezve a legendás Cyriacus pápa áldását fogadta.

A hét főtemplom felkeresése körmenetben Néri Szent Fülöp kezdeményezése (1552) nyomán valóságos tömegmozgalommá vált. V. Piusz (1566-1572) volt az első pápa, aki személyesen bejárta az útvonalat. Antonio Lafreri 1575-ben Rómában kiadott rézkarca a hét római főtemplomot együtt ábrázolja, s külön jelzi a négy patriarchális bazilikát. Ezt követően számos hasonló témájú ábrázolás készült, gyakran részletes szöveges magyarázattal a templomok történetéről, ereklyéiről és búcsúiról. Az 1600-as jubileumi évben VIII. Kelemen mind a hét főtemplomhoz elzarándokolt. Volt olyan rendelkezés is, amely szerint az egyik főtemplom hét, ún. privilegizált oltárának „rövidített” felkeresése ugyanazokkal a lelki javakkal ért fel, mint a hét bazilikát érintő zarándoklat. A 16-17. század fordulóján a hét főtemplom meglátogatása a római zarándoklatok állandó elemévé vált, amit különféle pápai állásfoglalások és gyakorlati rendelkezések (például útépítések) is támogattak. Ez a folyamat jól nyomon követhető a zarándokok használatára kiadott útikalauzokban is, amelyek pontos utasításokat adnak az időpontokra, a templomok felkeresésének sorrendjére, az elnyerhető búcsúkra és más tudnivalókra nézve. A jubileumi búcsúkat már a 14. század közepétől számos Rómán kívüli templomra is kiterjesztették. Azok felkeresése ettől kezdve ugyanolyan lelki javakkal járt, mint a római zarándoklat. A jubileumi búcsú feltételeit a pápák bullában rögzítik, amelyet XIII. Gergely óta a szentév kezdetét megelőzően, Krisztus mennybemenetele ünnepén bocsátanak ki.

A szentév kezdetét a lateráni, majd VI. Sándor (1492-1503) óta a Szent Péter-bazilika elfalazott szent kapujának ünnepélyes megnyitása jelzi. A ceremóniában használt kalapácsokat igényes művészi kidolgozás jellemzi, s magáról az aktusról is számos képzőművészeti ábrázolás készült. A kapu rituális megnyitása érzékeltesen jeleníti meg a megbocsátás terének felnyitását, a kegyelmi ajándékok hozzáférhetővé tételét a zarándokoknak.

Dante a zarándoklatról

Az első szentév római eseményeiről, a közlekedés szabályozásáról az Angyalvár hídján — amely akkor egyedül kötötte össze a várost a Szent Péter-templommal —, Dante is megemlékezett az *Isteni színjáték*ban:

*Rómában a jubileumnak évén
rendezték így járását a tömegnek,
a hídon, a tolongás nagyra nővén,
hogy át az Angyalvár felé mehetnek
egyik szélén, szent Péter templomához,
a másikon meg vissza csak, a hegynek.*
(Inf. 18,25-30)

De nem ez az egyetlen hely, ahol a száműzött Dante rögzítette a zarándokokról szerzett tapasztalatait. Valamiképpen sorstársainak tekinthette őket, miután csaknem húsz éve tapasztalta:

*...mily sós kenyér a másé;
s föl- és lemenni, milyen kínos ösvény,
keserves lépcső az idegen házé!*
(Par. 17,58-60)

A túlvilág szféráin át vezető zarándoklat az *Isteni színjáték* egyik alapmotívuma. Ezt megelőzően, 1293 körül azonban Dante már *Az új élet* lapjain is megörökített egy firenzei zarándokcsoportot, s elkülönítette egymástól a pálmaágakat emlékül hazavivő jeruzsálemi (*palmieri*), a Szent Jakab apostol sírját felkereső compostelai (*peregrini*) és az apostolok sírjait látogató római (*romei*) zarándokokat. A zarándok képét használja fel akkor is, amikor az *Isteni színjáték*ban megvilágítja túlvilági útjának legfontosabb tapasztalatait. A Paradicsom megpillantásakor szerzett benyomások leírásában kétszer is alkalmazza a zarándok-hasonlatot:

*És mint zarándok néz szét meghatottan
fogadalmának templomában, arra
gondolva, hogy' mondja el, ami ott van:
ugy padról padra, karról szállva karra
sétált szemem az éles fényözön közt,
most fel s alá, majd körben, jobbra-balra.*
(Par. 31,43-48)

Majd a talán Horvátországból érkezett zarándok hasonlata következik, aki a Szent Péter-bazilikában látja Veronika kendőjét:

*Mint ki messziről, tán Croátiából,
jön, bámulni a Veronika-kendőn,
melynek oly nagy hírét hallotta távol,
és míg mutatják, nézi csak merengőn:
„Szent Uram Jézus!” — mondja mind magában —
„ilyen volt hát az arcod, én Teremtőm!” —
ugy voltam én, mikor ragyogni láttam
élő szerelmét annak, ki az égi
békét izlelte már lent a világban.*
(Par. 31,103-111)
(Babits Mihály fordítása)

Veronika kendője

„Veronika kendője” (Vera icon) Dante idejében a legnagyobb tiszteletben részesített római ereklyék közé tartozott, megpillantása az apostolok fejereklyéjének látása mellett a római zarándoklat fénypontjának számított. A már régóta Rómában tisztelt Krisztus-

képmást VIII. Bonifác alatt vitték át a Szent Péter-templomba, és számos búcsút kapcsoltak hozzá. A róla készült nagyszámú devóciós másolat a 15. század óta a római zarándokok kedvelt emléktárgyai közé tartozott, s a Veronika-legendát olyan mesterek is témául választották, mint Hans Memling és Jan van Eyck.

A szentévekre érkező zarándokok számát nem ismerjük pontosan. A különböző, egymásnak részben ellentmondó források szerint naponta átlagosan tízezer főt számíthatunk, a nagy ünnepekre harmincezren is érkezhettek. A zarándokok száma a krónikák alapján az első szentévben összesen kb. két millióra, a másodikban 1,2 millióra tehető. A zarándokok között minden társadalmi réteg megtalálható. Az 1350-es szentévben, amely VI. Kelemen pápa távollétében zajlott le, a krónikás szerint a tömeg néha olyan folyamatosan áramlott, hogy Orvietóban például állandóan nyitva kellett tartani a városkapukat. 1390-ben az egyházszakadás, 1400-ban a pestis érezte hatását a zarándoklatokban. 1450-ben ismét nagy tömegek érkeztek, 1475-ben azonban a háborúk miatt kevesebben keresték fel a várost. A mélypontot az 1525-ös szentév jelentette.

A szentévek alkalmából számos egyházi és világi előkelő is el látogatott Rómába. Így például 1575-ben V. Albert bajor és Oktavián páрмаi herceg mellett Torquato Tasso, 1600-ban Miksa bajor herceg és András brixeni bíboros, 1625-ben Ulászló lengyel trónörökös, Lipót osztrák főherceg, III. Ferdinánd császár öccse, Vilmos badeni őrgróf és az alcalai herceg zarándokolt el a városba. A 19. században többször elmaradt az esedékes szentévek meghirdetése. Így 1800-ban a pápai szék megüresedése, 1850-ben a zavaros nemzetközi politikai helyzet és a pápa elmenekülése miatt maradt el a szentév, s a tisztázatlan belpolitikai viszonyok miatt 1875-ben is csak félig ünnepelték.

A kapu-zárás ceremóniája

A szentév végén a kapuk bezárása ugyancsak ünnepélyesen történt. Kolozsvári Alárdi Mihály jezsuita novícius például 1601-ben így öröközte meg a vízkereszt nyolcadán lezajlott eseményt naplójában: „A Szent Péterben maga a szent atya, VIII. Kelemen, pápaságának kilencedik esztendejében, bámulatos kíséret és néptömeg közepette; először megáldotta a köveket és a cementet, majd befejezván az imádságot, ő maga helyezte el az első követ, odatett néhány ezüst-, arany- és rézpénzt. A cementező kanál aranyozott ezüst volt, a többi szerszám hasonlóképpen. Kegyelmes Jézusom, hogy mennyi ember fordult arccal a Szent Péter felé, amikor meglehetősen magasságból háromszor áldást mondott! A falakon kívülre, a Szent Pálba a szent kapu bezárása végett Pinnelli bíboros ment gyönyörű lovassággal. Közvetlenül követte őt a terranovai bíboros, aki a lateráni Szent Jánoshoz vonult. Szorosan mögöttük utolsóként indult a Nagyobb Szent Máriába a szent kapuk bezárása végett Jesualdus bíboros igen szép menettel.

Ugyanis a pápától jöttek ki Szent Palotából. És miután a szent kapuk bezárattak, mennyi és milyen ágyúzás, Kegyelmes Jézusom!”

A búcsú elnyerése

A középkori zarándoklat meghatározó eszmei tartalma a búcsú elnyerése mellett a vezeklés és a bűnbánat. A Rómába utazókat azonban a vallási, lelki célkitűzés mellett számos más, így például politikai, diplomáciai, üzleti és tanulmányi cél is motiválta. A különféle indítékok gyakran keveredtek egymással. A zarándokok és javaik védelmét II. Callixtus (1119-1224) óta számos kiváltság és úti levél biztosította. Ennek ellenére az utazás nem volt biztonságos. Így például János bártfai káplán 1494-ben az utak bizonytalansága miatt csak harmadszori próbálkozásra, kerülő utakon és jelentős többletköltséggel tudott eljutni Rómába. Az útonállók mellett már akkor is működtek a római zsebtolvajok: az 1600-ban tartott szentév megnyitása alkalmából Rómában tartózkodó Frigyes sváb hercegnek például az óráját lopták el.

A korabeli útikalauzok

Az útvonalak sík területen meglehetősen szerteágazóak voltak, s rendszerint a szálláshelyek elhelyezkedése határozta meg őket, az Alpokban viszont a hágóknál összetalálkoztak. A nyugati hágókat elsősorban az írek, az angolok és a franciák vették igénybe, míg a skandinávok, a németek és a kelet-európai zarándokok a keletebbre eső átjárókat használták. A német, cseh és lengyel zarándokok Innsbruck és a Brenner érintésével, a magyarok pedig a Dráva és a Száva felső völgyén át érkeztek Itáliába. Az 1500. évi szentév alkalmából a nürnbergi Erhard Etzlaub térképet adott ki a Rómába vezető utakról, amely egyaránt segítette a zarándokok és a kereskedők tájékozódását. A helyszíni eligazodást segítették az 1470-es évektől a különféle nyomtatott útikalauzok, amelyek tájékoztattak a kultuszhelyekről, az ereklyékről, a búcsúkról, az ünnepekről, valamint a város történetéről és antik emlékeiről.

Szállásproblémák

Míg az utazás során számos különféle szálláslehetőség állt rendelkezésre, az akkor alig több mint ötvenezer lakosú Rómában a szálláskérdés jelentette a legnagyobb nehézséget. A pápai udvar Avignonból való visszatérését (1376) követően biztos alapra helyeződött a zarándokokról való szervezett gondoskodás, és fokozódott a kultuszforma központi támogatása. A búcsúk elnyerésének új lehetősége a lokális és a regionális kultuszhelyeken azonban fokozatosan aláásta Róma korábbi szerepét, a reformáció pedig véget vetett a város egyetemesség-igényének. Már a 15. században feltűnik a római utazók két új típusa, a lovag (arisztokrata) és a humanista, akiket a *Kavalierstour*, illetőleg a *Grand Tour* keretében nem elsősorban az egyházi nevezetességek, hanem az antikvitás emlékei vonzanak a városba. A reformáció és a humanizmus terjedése nyomán ismét felfedezik az örök város szabadteri múzeum jellegét, s a zarándoklatok egyre inkább tanulmányi, művelődési célokat is szolgálnak. A 16. század második felétől az új római építkezések és az egyházi támogatás hatására a szokás újra föllendül. A középkorban Róma elsősorban a fejedelmek, a

nemesség, a klérus és a gazdag polgárság zarándokhelye volt. A kora újkorban a felsőbb rétegek fokozatosan eltávolodtak a vallássság e formájától, amely a szélesebb rétegek vallásgyakorlatában váltakozó intenzitással napjainkig eleven maradt.

A zarándokok ellátása

Az első nagyobb befogadóképességű zarándokszállást Néri Szent Fülöp (1515-1595) hozta létre, ahol az 1625-ös szentévben már több mint ötszázezer zarándok fordult meg. Az ellátásról egy vallásos társulat gondoskodott, melynek tagjai vállalták a zarándokok kalauzolását és vallási oktatását is. Az egyes nemzetek már jóval korábban létrehoztak kisebb-nagyobb szálláshelyeket saját zarándokaiknak. Ilyen volt például a Nagy Károly által 799-ben létesített Campo Santo Teutonico a Szent Péter-bazilika közelében, a Német-római Birodalom minden népcsoportja számára.

Magyar zarándokok

A magyar zarándokok ellátására Szent István király alapított zarándokházat. A középkor végén magyar szerzetesek több templomot gondoztak a városban. A 15. század második felétől kezdve a Rómába érkező magyarok lelki ellátását magyar gyóntatók biztosították. Előfordult az is, hogy a Rómába zarándokló magyarok útközben más neves itáliai kultuszhelyeket is felkerestek (például Loreto). A középkori Rómában járt magyarok közül — elsősorban Fraknoi Vilmos, Pásztor Lajos, Juhász Kálmán és Balanyi György kutatásai nyomán — számos előkelő személyt név szerint ismerünk. Így például 1300-ban Antal csanádi püspök kihallgatáson vett részt VIII. Bonifác pápánál. Különleges keretek között ment végbe Nagy Lajos király látogatása 1350-ben. A huszonnégy éves uralkodó második nápolyi hadjáratáról visszatérőben, Aversa ostroma után, ezer harcos kíséretében szeptember 16-án érkezett Róma közelébe. Gyóntatója és útítársa, Küküllei János szerint mintegy száz előkelő nemes vonult ki fogadására, s a menet útvonalát végig feldíszítették. A király a lateráni palotában lakott, s reggelente misét hallgatott a Szent Péter-templomban. Körülbelül két hétig időzött Rómában. Közben felkereste a város nevezetességeit, látogatókat fogadott, és gazdag adományban részesítette a templomokat, rendházakat. 1400-ban Gergely csanádi püspök római útját búcsúengedélyek elnyerésére is felhasználta egyházmegyéje templomai számára. 1433-ban Zsigmond király császárrá koronázása alkalmából, a király kíséretének tagjaként számos magyar egyházi és világi előkelő járt a városban. Többen közülük különféle egyházi kiváltságokért folyamodtak a pápához. Az 1450. évi szentévben Remetei Himfi Péter csanádi püspököt az egyházmegye számos papja és hívője kísérte Rómába, ahonnan a püspök a Szentföldre szándékozott továbbmenni. Ugyanebben az évben, tekintettel a török veszedelemre, a pápa hozzájárult ahhoz, hogy a jubileumi búcsút meghatározott feltételek mellett a magyarországi hívek otthonukban is elnyerhessék.

Janus Pannonius epigrammái

Az 1450-es szentév élménye ihlette Janus Pannoniusnak azt az epigrammáját, melyben kritikával szemléli a római zarándokat:

Egyezer és négyszáz esztendő telt el azóta
És tiz olimpiai év az arany nap alatt,
Hogy szűztől született szeplőtlen s emberi formát
Vett fel az égi örök Gondviselő fia itt.
Most közelebb van az idv, és fényes nagy kapu nyílik
Földi silány rögön át fényteli éterekig.
S lám, kelet és észak, nyugat és dél messze vidékén
A Tajo meg a Don partjai közt lakozók
Róma felé tódulnak, a föld előzőnli a várost,
És az ezernyi utas már az utakra se fér...
Nem tudom én azt, vajjon e vakhitből van-e hasznuk?
Am hogy a pápának haszna van, én tudom azt.

Egy másik epigrammájában Janus tanuló társát, Galeotto Marziót gúnyolja római zarándoklata miatt:

Mondd, miért, ha poéta vagy, miért hogy
Parnasszus magasát elhagyva, immár
Bottal – ó, Galeotto – és iszákkal
Mégysz Rómába te is zarándokútra?
Külföld zagyva, hiszékeny csőcseléke
És kísértetek-úzte balga népség
És álszent sokaság csinálja mindezt!
[...]
Am ha elragadott az ájtatosság
S ferde nyakkal akarsz zarándokolni,
[...]
Múzsáktól, nosza, végy örökre búcsút,
Törd szét lantod, Apolló énekét meg
Vesd a sánta kovács-istennek akkor,
Mert hívó soha nem lehet poéta.

(Végh György fordítása)

1500-ban és 1525-ben a római zarándoklatot a török elleni hadjáratra adott pénzadománnyal lehetett megváltani, az utazások azonban ekkor sem szüneteltek. Az 1500. évi szentévre a magyarok utazása már 1499 végén megindult, s a római Szentlélek társulat anyakönyve szerint a következő év áprilisában érte el csúcspontját. 1525-ben Aczél István, II. Lajos király kamarása, a mohácsi katasztrófa egyik majdani áldozata zarándokolt el Rómába, ahol találkozott VII. Kelemen pápával. Föltehetően az 1525-ös szentév magyarokkal kapcsolatos élményére utal Pietro Aretino Nanna és Antonia beszélgetésében az apácák életéről (1533). Antonia a következő hasonlaltal csitítja Nanna panaszkodását sorsáról: „egész Róma olyan táncot jár körülöttem, milyent a magya-

roktól szoktunk látni a jubileumi évben” (Koltay-Kastner Jenő fordítása).

A művelődési és vallási célkitűzés különböző arányban, de együttesen van jelen a 17-18. századi magyarországi utazási irodalom Rómára vonatkozó darabjaiban. Így például Batthyány Kristóf és kísérete itáliai útja során 1658. április 10. és május 5. között tartózkodott Rómában. Nemes inasának naplója szerint részt vettek a nagyheti és a húsvéti szertartásokon, a pápai kihallgatásokon, s felkeresték a fontosabb látnivalókat. A hét főtemplomot április 29-én látogatták végig, két további templommal és a szent lépcsővel együtt. A római zarándoklatok intenzitását befolyásolta, hogy Mária Terézia 1772-ben betiltotta a külföldre vezetett csoportos zarándoklatokat, majd a következő évben az egyénieket is. 1776-ban a Szent Péter-bazilika sekrestyéjének építésekor lebontották a Szent István által alapított zarándokházat.

Amikor Riedl Frigyes a múlt század második felében Rómában járt, s felkereste a pálosok által gondozott Santo Stefano Rotondo-templomot, megállt Lászlai János római magyar gyóntató 1523-ban készült síremléke előtt, s így örökítette meg annak azóta híressé vált feliratát: „Vándor, ha látod, hogy az, ki a fagyos Dunánál született, most római sírban pihen, ne csodálkozzál: Róma mindannyiunknak édesanyja.”